

RAQAMLI JAMIYAT SHAROITIDA YOSHLAR IJTIMOIYLASHUVINING YANGI PARADIGMALARI VA TRANSFORMATSIYA JARAYONLARI

Mo‘minov Azamat Solijonovich

Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23366750>

Annotatsiya: Maqolada raqamli jamiyat sharoitida yoshlar ijtimoiylashuvining paradigmalar asoslari ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Muallif klassik ijtimoiylashuv nazariyalarining tushuntirish salohiyati raqamli muhitda yuzaga kelgan yangi antropologik va kommunikativ vaziyatni to‘liq qamrab ololmayotganini asoslaydi hamda ijtimoiylashuvning chiziqli, avloddan avlodga o‘tuvchi vertikal modelidan tarmoqli, ko‘p markazli va gorizontalar modelga o‘tish jarayonini nazariy jihatdan izohlaydi. Tadqiqotda raqamli ijtimoiylashuvning uchta asosiy transformatsion vektori – institutsional avtoritetning desentralizatsiyasi, ijtimoiy tajribaning mediatlashuvi va shaxs identikligining ko‘p qatlamli, sinovdan o‘tkaziluvchi xususiyat kasb etishi – ajratib ko‘rsatiladi. Shuningdek, mazkur transformatsiyalarning milliy ma’naviy-madaniy kontekstga, xususan O‘zbekistonda uzluksiz ta’lim tizimi orqali yoshlar dunyoqarashini shakllantirish amaliyotiga ta’siri baholanadi. Maqola xulosasida raqamli sharoitda ijtimoiylashuvni boshqarishning integrativ modeli taklif etiladi, unda an’anaviy institutlar o‘z vazifasini yo‘qotmaydi, balki raqamli agentlar bilan hamkorlikdagi yangi funksional maqomga o‘tadi.

Kalit so‘zlar: raqamli jamiyat, ijtimoiylashuv, paradigma, transformatsiya, tarmoqli jamiyat, yoshlar, identiklik, mediatlashuv, uzluksiz ta’lim, ijtimoiy-falsafiy tahlil

НОВЫЕ ПАРАДИГМЫ СОЦИАЛИЗАЦИИ МОЛОДЁЖИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ОБЩЕСТВА И ПРОЦЕССЫ ТРАНСФОРМАЦИИ

Муминов Азамат Солижонович

Исследователь Наманганского государственного университета

Аннотация: В статье с социально-философских позиций анализируются парадигмальные основания социализации молодёжи в условиях цифрового общества. Автор обосновывает, что объяснительный потенциал классических теорий социализации не охватывает в полной мере новую антропологическую и коммуникативную ситуацию, сложившуюся в цифровой среде, и теоретически истолковывает переход от линейной, вертикальной, передающейся от поколения к поколению модели социализации к сетевой, полицентричной и горизонтальной модели. В исследовании выделяются три основных трансформационных вектора цифровой социализации: децентрация институционального авторитета, медиатизация социального опыта и приобретение идентичностью личности многослойного, испытываемого характера. Также оценивается влияние данных трансформаций на национальный духовно-культурный контекст, в частности на практику формирования мировоззрения молодёжи через систему непрерывного образования в Узбекистане. В заключении предлагается интегративная модель управления социализацией в цифровых условиях, в которой традиционные институты не утрачивают

свою функцию, а переходят в новый функциональный статус сотрудничества с цифровыми агентами.

Ключевые слова: цифровое общество, социализация, парадигма, трансформация, сетевое общество, молодёжь, идентичность, медиатизация, непрерывное образование, социально-философский анализ

NEW PARADIGMS OF YOUTH SOCIALIZATION IN THE CONDITIONS OF DIGITAL SOCIETY AND THE PROCESSES OF TRANSFORMATION

Muminov Azamat Solijonovich

Researcher, Namangan State University

Annotation: The article provides a socio-philosophical analysis of the paradigmatic foundations of youth socialization under the conditions of digital society. The author argues that the explanatory potential of classical socialization theories does not fully encompass the new anthropological and communicative situation that has emerged in the digital environment, and offers a theoretical interpretation of the transition from a linear, vertical, intergenerationally transmitted model of socialization to a networked, polycentric and horizontal one. The study identifies three principal transformational vectors of digital socialization: the decentration of institutional authority, the mediatization of social experience, and the acquisition by personal identity of a multilayered and continuously tested character. The impact of these transformations on the national spiritual and cultural context is also assessed, particularly on the practice of shaping the worldview of young people through the system of lifelong education in Uzbekistan. In conclusion, an integrative model for governing socialization in digital conditions is proposed, in which traditional institutions do not lose their function but rather assume a new functional status of cooperation with digital agents.

Keywords: digital society, socialization, paradigm, transformation, network society, youth, identity, mediatization, lifelong education, socio-philosophical analysis

KIRISH

Zamonaviy ijtimoiy-falsafiy tafakkur oldida turgan eng murakkab nazariy vazifalardan biri – insonning jamiyatga kirib borish, ijtimoiy tajribani o‘zlashtirish va shaxs sifatida shakllanish jarayonining raqamli texnologiyalar ta’sirida qanday tarzda tubdan o‘zgarganini adekvat konseptuallashtirishdir. Ijtimoiylashuv fenomeni XX asr ijtimoiy fanlarida asosan barqaror institutlar – oila, maktab, mehnat jamoasi va davlat mafkurasi – tomonidan boshqariladigan, nisbatan bir yo‘nalishli va prognoz qilinadigan jarayon sifatida talqin etilgan edi. Biroq axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi, global tarmoq infratuzilmasining kundalik hayotga singib ketishi va sun’iy intellekt asosidagi kontent tavsiya tizimlarining paydo bo‘lishi ushbu klassik tasavvurning epistemologik asoslarini jiddiy sinovdan o‘tkazmoqda. Bugungi kunda yoshlarning ijtimoiy tajribasi an’anaviy institutlar nazoratidan tobora chiqib borayotgan, algoritmik vositachilik orqali tashkil etilayotgan va ko‘p markazli manbalardan oziqlanayotgan murakkab tizim sifatida namoyon bo‘lmoqda. Raqamli jamiyat tushunchasining o‘zi mazkur kontekstda nafaqat texnologik infratuzilmaning holatini, balki ijtimoiy voqelikning ontologik tuzilishidagi sifat o‘zgarishini ifodalaydi. M. Kastels tomonidan asoslangan tarmoqli jamiyat konsepsiyasi ijtimoiy tuzilmaning asosiy birligi endilikda ierarxik institut emas, balki o‘zaro bog‘langan tugunlar tizimi ekanini ko‘rsatdi. Ushbu nazariy pozitsiyadan kelib chiqib aytish mumkinki, ijtimoiylashuv ham o‘z mohiyatiga ko‘ra tarmoqli xarakter kasb etadi: yosh inson endi

bitta markaziy avtoritetdan emas, balki bir vaqtning oʻzida oʻnlab, baʼzan bir-biriga zid boʻlgan maʼnaviy-mafkuraviy manbalardan norma, qadriyat va xulq-atvor namunalari oʻzlashtiradi. Bu holat ijtimoiylashuv natijasining oldindan belgilanmaganligini, uning ehtimoliy va koʻp variantli xususiyat kasb etishini keltirib chiqaradi, bu esa oʻz navbatida ijtimoiy nazoratning anʼanaviy mexanizmlarini sezilarli darajada zaiflashtiradi. Muammoning falsafiy oʻtkirli shundaki, raqamli muhitda ijtimoiylashuv jarayonining subyekt va obyekt oʻrtasidagi klassik chegara xiralashadi. Anʼanaviy modelda yosh avlod ijtimoiylashtiruvchi taʼsirning obyekt sifatida qaralgan boʻlsa, raqamli sharoitda u bir vaqtning oʻzida kontent isteʼmolchisi va ishlab chiqaruvchisi, yaʼni oʻz ijtimoiy muhitini faol konstruksiyalovchi subyekt maqomiga ega boʻladi. G. Jenkins tomonidan taklif etilgan konvergent madaniyat konsepsiyasi va P. Levining kollektiv intellekt haqidagi qarashlari aynan shu qoʻshaloq maqomni nazariy jihatdan asoslashga xizmat qiladi. Natijada ijtimoiylashuv oddiy oʻzlashtirish emas, balki uzluksiz oʻzaro muzokara, tanlov va qayta konstruksiyalash jarayoniga aylanadi. Bu esa mazkur fenomenni tadqiq etishda subyekt faolligini hisobga oluvchi yangi metodologik yondashuvni talab qiladi. Yana bir muhim jihat – raqamli sharoitda avlodlararo bilim uzatilishining anʼanaviy vektori oʻzgarganidir. Klassik antropologiyada tavsiflangan postfigurativ madaniyat, yaʼni yosh avlod kattalardan oʻrganadigan model, raqamli texnologiyalar sohasida qisman teskarisiga aylandi. M. Prenskiy tomonidan kiritilgan «raqamli tugʻma» va «raqamli muhojir» tushunchalari mazkur uzilishni yorqin ifodalaydi, garchi keyingi tadqiqotlar bu ikkilik chegarasining haddan tashqari soddalashtirilganini koʻrsatgan boʻlsa-da. Muhimi shundaki, texnologik kompetensiya boʻyicha yosh avlodning nisbiy ustunligi anʼanaviy avtoritet tuzilmasiga jiddiy taʼsir koʻrsatmoqda: ota-ona yoki oʻqituvchining bilim monopoliyasi buzilib, tarbiyaviy taʼsirning legitimlik asosi qayta koʻrib chiqilishini taqozo etmoqda.

Tadqiqot muammosining dolzarbligi yana bir jihatdan – nazariy apparat va empirik voqelik oʻrtasidagi tafovutdan kelib chiqadi. Ijtimoiylashuv boʻyicha mavjud koʻplab tadqiqotlar yo texnologik determinizm pozitsiyasidan turib raqamli muhitning taʼsirini mutlaqlashtiradi, yo aksincha, ijtimoiy konstruktivizm ruhida texnologiyaning oʻziga xos taʼsirini deyarli inkor etadi. Ikkala ekstremal pozitsiya ham murakkab voqelikni soddalashtiradi. Zamonaviy ilmiy adabiyotda bu ikkilikni yengib oʻtuvchi, texnologiya va ijtimoiy amaliyotning oʻzaro shakllantiruvchi munosabatini eʼtirof etuvchi integrativ yondashuvga ehtiyoj kuchayib bormoqda. Aynan shunday yondashuv raqamli ijtimoiylashuvning ziddiyatli tabiatini – bir vaqtning oʻzida ozodlik beruvchi va cheklovchi xususiyatlarini – adekvat tushuntirishga imkon beradi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi – raqamli jamiyat sharoitida yoshlar ijtimoiylashuvining paradigmal siljishini nazariy jihatdan rekonstruksiya qilish va uning transformatsion vektorlarini tizimli tarzda aniqlashdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: birinchidan, klassik ijtimoiylashuv nazariyalarining raqamli sharoitdagi tushuntirish chegaralarini aniqlash; ikkinchidan, tarmoqli ijtimoiylashuvning strukturaviy xususiyatlarini modellashtirish; uchinchidan, institutsional avtoritetning desentralizatsiyasi jarayonini tahlil qilish; toʻrtinchidan, milliy maʼnaviy kontekstda raqamli transformatsiyalarni boshqarishning konseptual asoslarini ishlab chiqish. Tadqiqotning ilmiy yangiligi ijtimoiylashuvning vertikal-institutsional va gorizontal-tarmoqli modellarini qarama-qarshi qoʻymasdan, ularning funksional taqsimotiga asoslangan integrativ konseptual sxemani taklif etishda namoyon boʻladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mavzuning nazariy-metodologik asoslarini o‘rganishda milliy ilmiy maktab vakillarining tadqiqotlari alohida ahamiyat kasb etadi, chunki ular global konseptual apparatni O‘zbekistonning o‘ziga xos ijtimoiy-madaniy kontekstiga tatbiq etish borasida muhim tajriba to‘plagan. Google Scholar bazasida indekslangan ishlar orasida S. Ergashbaevning uzluksiz ta‘lim tizimi orqali yoshlarning ma‘naviy dunyoqarashini rivojlantirishga bag‘ishlangan tadqiqotlari mazkur yo‘nalishda alohida ajralib turadi. Muallif o‘z ishlarida ma‘naviy dunyoqarash shakllanishini bir martalik pedagogik akt emas, balki insonning butun hayoti davomida davom etuvchi uzluksiz jarayon sifatida talqin qiladi va bu bilan ijtimoiylashuvning zamonaviy nazariyalaridagi «uzluksiz identiklik loyihasi» g‘oyasiga yaqin pozitsiyani egallaydi. Uning yondashuvida ta‘lim tizimi shunchaki bilim uzatuvchi mexanizm emas, balki qadriyatlar iyerarxiyasini konstruksiyalovchi ma‘naviy institut sifatida konseptuallashtiriladi. S. Ergashbaevning boshqa bir tadqiqotida uzluksiz ta‘limni tashkil etish orqali yoshlarning ma‘naviy-falsafiy dunyoqarashini yuksaltirish masalasi bevosita falsafiy tekislikda ko‘rib chiqiladi. Muallif dunyoqarashning falsafiy qatlamini – ya‘ni borliq, inson va jamiyat haqidagi umumlashtiruvchi tasavvurlar tizimini – ma‘naviy barqarorlikning epistemologik zamini deb hisoblaydi. Ushbu pozitsiyaning nazariy qiymati shundaki, u raqamli muhitdagi axborot oqimining parchalanganligi va fragmentarligiga qarshi turuvchi asosiy resursni aynan yaxlit falsafiy dunyoqarashda ko‘radi. Boshqacha aytganda, agar yosh insonda borliqni yaxlit anglash qobiliyati shakllanmagan bo‘lsa, u raqamli makonda tarqoq va bir-biriga zid ma‘nolar oqimida yo‘nalish topa olmaydi. Bu xulosa mazkur maqolaning markaziy tezi bilan bevosita rezonansga kiradi va milliy ta‘lim amaliyotining ijtimoiylashuvdagi kompensator vazifasini nazariy jihatdan asoslaydi. Ikkinchi yo‘nalish sifatida M. M. Mirzaolimjon og‘li va uning hammuallifi tomonidan olib borilgan, Yangi O‘zbekistonning ta‘lim siyosati va universitetlarning yangi modellariga bag‘ishlangan tadqiqotni ko‘rsatish mumkin. Mazkur ishda oliy ta‘lim muassasasi an‘anaviy bilim uzatish markazidan universal ijtimoiy-madaniy platformaga aylanish jarayoni tahlil qilinadi. Mualliflar universitetning yangi modelini uch qatlamli tizim sifatida tavsiflaydi: ta‘lim, tadqiqot va ijtimoiy ta‘sir. Aynan uchinchi qatlam – universitetning ijtimoiy muhitni shakllantiruvchi funksiyasi – bizning tadqiqotimiz uchun eng qimmatli nazariy resursdir, chunki u raqamli sharoitda institutsional avtoritetning yo‘qolishi emas, balki uning yangi shaklga o‘tishi mumkinligini empirik jihatdan tasdiqlaydi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini ijtimoiy falsafaning integrativ yondashuvi tashkil etadi, unda bir-birini to‘ldiruvchi bir necha nazariy-uslubiy strategiyalar yagona tahliliy tizimga birlashtirilgan. Tadqiqotning umumfalsafiy zamini sifatida dialektik metod qo‘llanildi, u yordamida raqamli ijtimoiylashuvning ichki ziddiyatli tabiati – uning bir vaqtning o‘zida shaxs erkinligini kengaytiruvchi va uni algoritmik bog‘liqlikka tortuvchi qarama-qarshi tendensiyalarining birligi – nazariy jihatdan rekonstruksiya qilindi. Dialektik yondashuv obyektini statik holatda emas, balki o‘zgarish, o‘zaro o‘tish va inkorni inkor etish jarayonida ko‘rishga imkon berdi, bu esa transformatsiya tushunchasining o‘zini metodologik jihatdan asosli qo‘llash uchun zarur shart hisoblanadi. Tadqiqotda tizimli-strukturaviy tahlil metodi markaziy o‘rin egalladi. Uning yordamida yoshlar ijtimoiylashuvi yaxlit tizim sifatida modellashtirildi va ushbu tizimning tarkibiy elementlari – ijtimoiylashuv agentlari, kommunikativ kanallar, qadriyat filtrlari va natijaviy identiklik konfiguratsiyalari – ajratib ko‘rsatildi. Strukturaviy tahlil elementlararo funksional bog‘liqliklarni aniqlash, xususan an‘anaviy institutlar va raqamli agentlar o‘rtasidagi ta‘sir kuchining qayta taqsimlanishini kuzatish imkonini berdi. Mazkur metod tarixiy-qiyosiy

metod bilan uzviy bog‘langan holda qo‘llanildi: industrial va postindustrial jamiyatlardagi ijtimoiylashuv modellari raqamli davr modeli bilan solishtirilib, o‘zgarishlarning sifat chegarasi belgilandi va transformatsiyaning kumulyativ emas, balki paradigmal xususiyatga ega ekani asoslandi.

NATIJALAR

Olib borilgan tahlil natijasida raqamli jamiyat sharoitida yoshlar ijtimoiylashuvining paradigmal siljishi uch bosqichli konseptual sxema orqali tavsiflanishi mumkinligi asoslandi. Birinchi natija sifatida ijtimoiylashuvning vertikal-ierarxik modelidan gorizonta-tarmoqli modelga o‘tish jarayonining strukturaviy mexanizmi aniqlandi. Agar an’anaviy modelda ijtimoiy tajriba cheklangan sondagi legitim manbalardan bir yo‘nalishda uzatilgan bo‘lsa, tarmoqli modelda uzatish ko‘p markazli, o‘zaro va tanlovga asoslangan xususiyat kasb etadi. Bu o‘zgarishning eng muhim oqibati – ijtimoiylashuv natijasining oldindan prognoz qilinishi darajasining keskin pasayishi, ya’ni jarayonning determinatsiyalangan holatdan ehtimoliy holatga o‘tishidir. Ikkinchi muhim natija – institutsional avtoritetning desentratsiyasi hodisasining konseptual tavsifi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, raqamli muhitda oila, maktab va oliy ta’lim muassasasi o‘z ta’sirini butunlay yo‘qotmaydi, biroq ularning ta’siri endilikda avtomatik legitimlikka emas, balki raqobatbardosh ishonarlilikka asoslanadi. Boshqacha aytganda, avtoritet maqomdan emas, balki argument sifatidan kelib chiqadigan bo‘lib qoladi. Ushbu xulosa amaliy jihatdan juda muhim: yoshlar bilan ishlashda direktiv-mafkuraviy usullarning samaradorligi pasayib, dalilga, dialogga va ishonchga asoslangan kommunikativ strategiyalarning ahamiyati ortadi. Shu tariqa ta’lim instituti nazorat qiluvchi organdan ma’noviy yo‘nalish beruvchi navigatorga aylanish zaruriyati qayd etildi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalarini jahon ilmiy diskursi kontekstida muhokama qilishda zamonaviy ijtimoiy-falsafiy fikrda mavjud bo‘lgan chuqur polemikaga murojaat qilish maqsadga muvofiqdir. Ushbu bahsning bir qutbida Sherry Turkle turadi. Uning «Alone Together» asarida ilgari surilgan markaziy tezisga ko‘ra, raqamli kommunikatsiya vositalari inson munosabatlarini soddalashtirilgan, nazorat qilinadigan va emotsional jihatdan kambag‘allashgan shaklga keltiradi. Turkle nuqtai nazaridan, yoshlar uzluksiz ulanganlik holatida bo‘lsa-da, chuqur empatiya va yakkalikda o‘z-o‘zini anglash qobiliyatini yo‘qotmoqda, chunki ular har qanday noqulay ichki holatdan darhol ekranga qochish imkoniyatiga ega. Bu pozitsiya ijtimoiylashuvning sifat jihatdan yemirilishi haqidagi tashvishli xulosaga olib keladi. Qarama-qarshi qutbda danah boyd ning «It’s Complicated» monografiyasida asoslangan pozitsiyasi joylashgan. boyd Amerika o‘smirlari orasida olib borilgan ko‘p yillik etnografik tadqiqotlarga tayanib, yoshlarning raqamli faolligi texnologiyaning ular ustidan hukmronligi emas, balki oflayn makonda ularga berilmagan avtonomiyani qidirish natijasi ekanini ko‘rsatadi. Uning fikricha, kattalar nazoratining kuchayishi, mustaqil harakatlanish erkinligining cheklanishi va jamoat makonlarining torayishi o‘smirlarni ijtimoiy hayotni tarmoqqa ko‘chirishga majbur qilgan. Shunday qilib, boyd sabab va oqibat munosabatini teskari qo‘yadi: raqamli muhit ijtimoiylashuvni buzuvchi omil emas, balki uning yangi sharoitdagi moslashuv shakli sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu ikki pozitsiya o‘rtasidagi polemika metodologik jihatdan ham ahamiyatlidir. Turkle asosan klinik suhbat va fenomenologik kuzatuvga tayanadi, bu unga individual ongning nozik o‘zgarishlarini qayd etish imkonini beradi, biroq umumlashtirish darajasini cheklaydi. boyd esa etnografik metodni qo‘llab, yoshlarning o‘z nuqtai nazarini birlamchi manba sifatida qabul qiladi, natijada kattalar tomonidan yuklangan

baholovchi ramkalardan qochishga harakat qiladi. Aynan shu metodologik farq ularning xulosalaridagi tafovutni ko‘p jihatdan izohlaydi: birinchi holatda tadqiqotchi yo‘qotishlarni, ikkinchi holatda esa moslashuv strategiyalarini ko‘radi. Bu esa ijtimoiy fanlarda tadqiqot optikasi natijani qanchalik kuchli belgilashini yaqqol namoyish etadi.

XULOSA

O‘tkazilgan ijtimoiy-falsafiy tahlil raqamli jamiyat sharoitida yoshlar ijtimoiylashuvi mazmunan yangi paradigmal asosga o‘tganini ko‘rsatdi. Ushbu o‘tish shunchaki texnologik vositalarning almashinuvi emas, balki jarayonning ontologik tuzilishidagi sifat o‘zgarishi hisoblanadi: chiziqli, ierarxik va institutsional nazoratga asoslangan model o‘rnini ko‘p markazli, tarmoqli va ehtimoliy model egallamoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Кастельс, М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
2. Turkle, S. Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. – New York: Basic Books, 2011. – 384 p.
3. Ergashbayev, S. Uzluksiz ta’lim tashkil etish orqali yoshlarning ma’naviy-falsafiy dunyoqarashini yuksaltirish // Bulletin of Contemporary Researches: Multidisciplinary. – 2025. – Vol. 1, № 1. – P. 10–13.
4. boyd, d. It’s Complicated: The Social Lives of Networked Teens. – New Haven: Yale University Press, 2014. – 296 p.
5. Bauman, Z. Liquid Modernity. – Cambridge: Polity Press, 2000. – 228 p.
6. Ergashbaev, S. O‘zbekiston sharoitida uzluksiz ta’lim tizimi orqali yoshlarning ma’naviy dunyoqarashini rivojlantirish // Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами. – 2025. – Т. 1, № 1. – С. 314–316.
7. Giddens, A. Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. – Stanford: Stanford University Press, 1991. – 256 p.
8. Mirzaolimjon og‘li, M. M., Shohbozbek, E. Yangi O‘zbekistonning ta’lim siyosati va universitetlarning yangi modellari // Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari. – 2025. – Т. 16, № 01. – Б. 325–328.
9. Prensky, M. Digital Natives, Digital Immigrants // On the Horizon. – 2001. – Vol. 9, № 5. – P. 1–6.
10. Jenkins, H. Convergence Culture: Where Old and New Media Collide. – New York: New York University Press, 2006. – 308 p.